

БЕЗДОМНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: оцінка ситуації та суспільні настрої

Аналітичний звіт

DEPAUL

Від безпритульності до гідного життя

Дослідження проведено БЛАГОДІЙНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «ДЕПОЛЬ УКРАЇНА» у співпраці з Соціологічною групою „Рейтинг“ та Інститутом демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України за фінансової підтримки Catholic Agency for Overseas Development (CAFOD).

За редакцією:

Марії Довбенко, Володимира Балабанова.

Автори і авторки:

Олексій Антонович, Любомир Мисів, Наталія Халімоненко, Роман Борисов, Анна Константінова, Ксенія Бородай, Володимир Саріогло, Дар'я Короткова, Марина Огай.

ДЕПОЛЬ УКРАЇНА

Благодійний фонд «ДЕПОЛЬ УКРАЇНА» – благодійна організація, яка входить до міжнародної групи благодійних організацій Deraul, що займаються подоланням проблеми бездомності у світі. В Україні фонд працює вже майже 20 років, допомагаючи людям, які опинилися у бездомності чи на межі бездомності.

«ДЕПОЛЬ УКРАЇНА» надає широкий спектр допомоги – від забезпечення тимчасового перебування у притулках, юридичної і психосоціальної підтримки до довгострокових рішень надання постійного житла. З початку повномасштабного вторгнення фонд активно допомагає внутрішньо переміщеним особам та ветеранам, які стали основними групами ризику.

Організація працює безпосередньо у Харківській, Одеській, Миколаївській, Херсонській областях та м. Києві, а також здійснює захист прав бездомних на національному рівні.

Результати нашої роботи:

- Понад 32 000 бездомних осіб отримали допомогу.
- Функціонують 15 притулків та центрів допомоги.
- Надано 14 квартир в рамках пілотного проєкту соціального житла.
- Надано понад 84 млн грн грошової допомоги постраждалим від війни.
- Понад 3000 домогосподарств отримали допомогу по відбудові житла.
- Прийнято закон «Про основні засади житлової політики», який вперше визначає, що подолання бездомності є одним із пріоритетів житлової політики, що відповідає стандартам ЄС. .

«Ми не просто реагуємо на кризу — ми змінюємо системи. Ми створюємо умови, в яких бездомність не є вироком, а тимчасовим станом, що може бути подоланий. Люди потребують не лише даху над головою, а гідного місця в суспільстві. І саме це ми допомагаємо їм віднайти», — Ганна Скорик, директорка «ДЕПОЛЬ УКРАЇНА».

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
ОЦІНКА МАСШТАБІВ БЕЗДОМНОСТІ	13
Місто Київ	14
Місто Одеса	14
Місто Харків	15
Місто Львів	15
ОПИТУВАННЯ БЕЗДОМНИХ	17
Демографія опитаних	18
Ситуація із житлом	19
Оцінка загальних проблем	21
Алкогольна та наркотична залежність	23
Наявність доходів	24
Сімейні обставини	25
Оцінка власного майбутнього	27
ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ	30
Причини бездомності	31
Портрет бездомної особи	32
Відновлення статусу в суспільстві	33
ЗАГАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ	37
Загальна оцінка ситуації	38
Ставлення до бездомних	39
Оцінка можливостей для бездомних	42
Особистий досвід взаємодії	44
Оцінка окремих ініціатив	45
ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗДОМНОСТІ. РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка масштабів бездомності

Аудиторія: бездомні особи віком від 18 років, які відвідують заклади для бездомних (центри надання послуг та точки годування) у містах Київ, Одеса, Харків та Львів

Вибіркова сукупність: 1090 респондентів (Київ – 219 осіб, Одеса – 479 осіб, Харків – 286 осіб, Львів – 106 осіб)

Метод опитування: особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face).

Помилка репрезентативності дослідження з довірчою ймовірністю 0,95: для кожного міста не більше 5,0%

Терміни проведення: 1-30 квітня, 2026

Опитування бездомних

Аудиторія: бездомні особи віком від 18 років, які відвідують заклади для бездомних (центри надання послуг та точки годування) у містах Київ, Одеса, Харків та Львів

Вибіркова сукупність: 250 респондентів

Метод опитування: особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face).

Помилка репрезентативності дослідження з довірчою ймовірністю 0,95: не більше 6,2%

Терміни проведення: 14-15 квітня, 2026

Експертне опитування

Аудиторія: представники адміністрації установ, що надають допомогу бездомним

Вибіркова сукупність: 10 експертів

Метод опитування: глибинне напівструктуроване інтерв'ю

Терміни проведення: 14-15 квітня, 2026

Опитування населення України

Аудиторія: населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також територій, де на момент опитування відсутній український мобільний зв'язок. Результати зважені з використанням актуальних даних Державної служби статистики України

Вибірка репрезентативна за віком, статтю

Вибіркова сукупність: 1200 респондентів

Метод опитування: CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing – телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера). На основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів

Помилка репрезентативності дослідження з довірчою ймовірністю 0,95: не більше 2,8%

Терміни проведення: 14-15 квітня, 2026

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Масштаби бездомності в Україні

Дослідження встановило, що загальна чисельність бездомних в Україні може скласти **від 57 тис. до 121 тис. осіб**. Цей показник суттєво відрізняється від офіційних даних держави, які становлять лише **близько п'ятої або десятої частини** від фактичної кількості бездомних осіб, яка за даними Міністерства соціальної політики станом на 1 січня 2026 року становила 12 451 особа. Водночас реальна кількість бездомних може бути значно вищою, оскільки, як показало дослідження, існує категорія осіб, яка не відвідує заклади для бездомних. Також унаслідок повномасштабного вторгнення кількість бездомних суттєво зросла. За оцінками експертів, загальна кількість бездомних в Україні сьогодні може налічувати **більше мільйона осіб**.

2. Портрет бездомної особи

Серед бездомних переважають чоловіки (69%), найчисельнішою віковою групою є особи **41–59 років** (46%). 63% перебувають без житла більше двох років. Найпоширенішими вразливими групами є **ВПО** (40%), особи з інвалідністю (33%) та самотні особи похилого віку (28%). Водночас експерти констатують суттєве збільшення звернень з боку **ветеранів**.

Жінок серед бездомних традиційно значно менше — близько 20%. Проте з початком війни гендерний баланс дещо змінився: кількість звернень з боку жінок зросла більше, ніж з боку чоловіків мобілізаційного віку, які уникають відвідування центрів через побоювання мобілізаційних заходів.

Експерти також звертають увагу на розмитість меж між «новими» та «традиційними» бездомними: люди, які втратили житло через війну, зовні вже не відрізняються від решти населення, що ускладнює як їхню ідентифікацію, так і суспільне сприйняття проблеми.

3. Стан здоров'я та соціальна ситуація

59% бездомних оцінюють свій **стан здоров'я як поганий або дуже поганий**. Лише 54% отримують необхідне лікування стабільно, 77% залишаються без фахової психологічної підтримки.

Експерти зазначають, що сучасний контингент центрів дедалі більше потребує не просто притулку, а серйозного медичного догляду та паліативної допомоги. Це створює додаткове навантаження на організації, які не мають ні відповідного персоналу, ні інфраструктури. Особливою проблемою є замкнене коло між відсутністю документів і неможливістю отримати медичну допомогу.

4. Зайнятість і залежності

78% бездомних **не мають роботи**, лише 6% мають постійну зайнятість. Основним джерелом доходів для 41% є державні виплати, для 18% - допомога благодійних фондів. Найпопулярнішою роботою бездомні називають (18%) збір та сортування вторинної сировини. Спеціалізованих програм навчання та працевлаштування, адаптованих саме для бездомних, в Україні фактично не існує

Щодо залежностей, то 63% бездомних зазначили, що **ніколи не стикалися з алкогольною залежністю, а 92% - з наркотичною залежністю**. При цьому експерти вказують, що залежності у більшості випадків є наслідком, а не причиною бездомності або розвиваються паралельно з нею під впливом складних життєвих обставин.

5. Моральна кар'єра бездомного та реінтеграція

Хоча 58% бездомних **оцінюють своє майбутнє оптимістично**, а 86% хотіли б отримати допомогу для повернення до стабільного життя, існує так званий **феномен моральної кар'єри бездомного**. Цей феномен передбачає поступову трансформацію самосприйняття особи від звичайної людини до людини, яка прийняла маргінальний статус як норму. Ця трансформація відбувається протягом **3–6 місяців після втрати житла** і суттєво ускладнює подальшу реінтеграцію: після цього порогу людині набагато важче прийняти допомогу і повернутися до ритму звичайного життя.

Експерти підкреслюють, що успішна реінтеграція, як правило, відбувається там, де бездомній особі вдається сформувати нове приймаюче середовище — через спільноту центру, відновлені стосунки з родиною або підтримку соціального працівника.

6. Загальна оцінка ситуації з бездомністю

Більшість опитаних українців (69%) вважають **ситуацію з бездомністю в країні критичною**. При цьому сприйняття проблеми на рівні власної громади є значно менш тривожним: лише 28% вважають місцеву ситуацію критичною. Цей розрив між загальнонаціональною і локальною оцінкою фіксують і експерти: за їхніми словами, частина представників місцевої влади досі не усвідомлює масштабів проблеми у власних громадах і не веде систематичного обліку бездомних.

76% опитаних констатують **погіршення ситуації з бездомністю внаслідок повномасштабної війни**. Експерти також підтверджують цю тенденцію: індикатором зростання є збільшення навантаження на центри допомоги. Серед нових категорій бездомних — ВПО, які не змогли адаптуватися через відсутність роботи, незнання місцевої мови або високі ціни на оренду, а також ветерани, що стикаються з труднощами реінтеграції до мирного життя.

7. Ставлення суспільства до бездомних

Хоча абсолютна більшість (89%) опитаних погоджуються з тим, що бездомні є повноправними членами суспільства і 64% відчувають співчуття при зустрічі з бездомними, лише 14% оцінюють реальне суспільне ставлення до бездомних як позитивне. Декларована підтримка прав бездомних не обов'язково означає відсутність стигматизації — вона може існувати у прихованій формі, не усвідомлюватися самими респондентами і при цьому суттєво впливати на їхню поведінку при зустрічі з бездомними.

Експертні інтерв'ю підтверджують, що **прихована стигматизація** виявляється насамперед в інституційних практиках: працівники державних служб і медичних закладів нерідко відмовляють бездомним у допомозі або обслуговують їх за залишковим принципом через неохайний зовнішній вигляд, специфічний запах або нездатність орієнтуватися в бюрократичних процедурах.

А у суспільстві залишаються **стійкі стереотипи**, що перекладають відповідальність за бездомність на самих людей. 80% переконані, що більшість бездомних могли б працювати за наявності бажання, 70% пов'язують бездомність із залежностями, а 53% вважають, що бездомні самі обирають такий спосіб життя.

Серед реальних причин бездомності експерти називають сімейні конфлікти, шахрайство з нерухомістю, вихід із тотальних інституцій (дитячі будинки, місця позбавлення волі, психіатричні заклади), втрату роботи та з початком повномасштабного вторгнення.

8. Відповідальність, ефективність ініціатив та системні виклики

На думку населення, **основну відповідальність за вирішення проблеми бездомності несуть місцева (39%) та центральна влада (38%)**. При цьому громадяни доволі низько оцінюють їхню роботу в цьому напрямку: схвалення діяльності місцевої влади становить 40%, а центральної — лише 18%, тоді як громадських та благодійних організацій — 64%.

Експерти зазначають, що на рівні центральної влади ключовою проблемою є відсутність стратегічного планування в Міністерстві соціальної політики: пріоритети визначаються не більше, ніж на рік уперед, у робочих групах бракує фахівців із соціальної сфери, а нормативні акти приймаються без належного обговорення і часто не працюють на практиці. На рівні громад ефективність соціальної роботи залежить від особистої позиції керівника, що робить її непередбачуваною і нестабільною. Партнерство між державою і громадськими організаціями залишається ситуативним, а не системним: більшість організацій, що реально працюють із бездомними, фінансуються переважно з іноземних джерел і не мають гарантованої підтримки на місцевому рівні. Загальним наслідком є робота в режимі «гасіння пожеж» — без превентивних заходів і без можливості втрутитися до того, як людина пройде повний цикл моральної кар'єри бездомного.

ОЦІНКА МАСШТАБІВ БЕЗДОМНОСТІ

Обстеження бездомних осіб виявило значні відмінності між офіційно зареєстрованою кількістю бездомних осіб у містах та реальною кількістю таких осіб. У Києві за обстеженням кількість бездомних осіб більша у 6 разів, ніж зафіксовано в адміністративних даних, в Одесі – у 2 рази, а в Харкові – у 25 разів. Таким чином, загальна кількість бездомних по всій Україні може бути **у 5 чи навіть 10 разів більшою**, ніж фіксують офіційні дані Міністерства соціальної політики, зокрема, 12451 бездомна особа станом на 1 січня 2026 року. За проведеними розрахунками, кількість бездомних може становити **від 57 тис. до 121 тис. осіб**. При цьому слід зазначити, що ця кількість не включає приховану бездомність – категорію осіб, які не відвідують заклади (центри, точки) для бездомних і відповідно, є важкодоступними для дослідження.

Місто Київ

Обстеження бездомних у м. Києві протягом місяця зафіксувало 1053 особи, яким було надано послуги. Цей показник відображає сумарну кількість відвідувачів закладів для бездомних і включає випадки повторного звернення однієї особи впродовж різних днів спостереження. При цьому 728 осіб, яким надавалися послуги, зазначили, що відвідують також інші заклади, окрім того, в якому проводилося опитування. Це свідчить про те, що значна частина бездомних осіб користується послугами кількох закладів.

За проведеними підрахунками, з вирахуванням повторного звернення осіб та відвідування різних закладів, оціночна кількість бездомних осіб у м. Києві за місяць обстеження становить 1038 осіб. Тоді як адміністративні дані Міністерства соціальної політики за цей період фіксують лише 170 отримувачів, яким надано послуги у місті Києві.

Таким чином, **коефіцієнт охоплення, що відображає відносну кількість бездомних за адміністративними даними у порівнянні з оцінкою їх кількості за результатами обстеження, становить 16,4%. Це означає, що кількість бездомних осіб в м. Києві за обстеженням є більшою у 6 разів. А реальна кількість бездомних, з урахуванням категорії осіб, які не відвідують жодні заклади, може бути ще значно більшою, оскільки обстеження показало, що 342 особи у м. Києві не відвідують жодних закладів для бездомних.**

Місто Одеса

Обстеження бездомних в м. Одесі протягом місяця виявило 1910 осіб, яким було надано послуги. При цьому 1674 особи зазначили, що паралельно відвідують інші заклади. Це найвищий показник серед трьох досліджуваних міст, що може свідчити як про розвинену мережу закладів в Одесі, зокрема, наявність кількох мобільних точок вуличного харчування, так і про поведінкову стратегію бездомних осіб, орієнтовану на максимізацію доступу до різних закладів.

За проведеними підрахунками, з вирахуванням повторного звернення осіб та відвідування різних закладів, оціночна кількість бездомних осіб в м.Одесі за місяць обстеження становить 516 осіб. Тоді як адміністративні дані Міністерства соціальної політики за цей період фіксують 232 отримувачів, яким надано послуги у м. Одесі.

Таким чином, коефіцієнт охоплення склав 45% — найвищий серед трьох досліджуваних міст. Це означає, що кількість бездомних в м.Одесі за обстеженням є більшою приблизно у 2 рази. А реальна кількість бездомних, з урахуванням категорії осіб, які не відвідують жодні заклади, може бути ще значно більшою, оскільки обстеження показало, що 852 особи у м. Одесі не відвідують жодних закладів для бездомних.

Місто Харків

Обстеження бездомних в м. Харкові протягом місяця виявило 2218 осіб, яким було надано послуги, що становить найвищий показник серед трьох міст. При цьому 1327 осіб зазначили, що паралельно відвідують інші заклади.

За проведеними підрахунками, з вирахуванням повторного звернення осіб та відвідування різних закладів, оціночна кількість бездомних осіб в м.Харкові за місяць обстеження становить 3924 особи - найвищий показник серед трьох міст. Але адміністративні дані Міністерства соціальної політики за цей період фіксують лише 160 отримувачів, яким надано послуги у м. Харкові.

Таким чином, коефіцієнт охоплення склав 4,1% — найнижчий серед трьох досліджуваних міст. Це означає, що кількість бездомних в м.Харкові за обстеженням є більшою у 25 разів. А реальна кількість бездомних, з урахуванням категорії осіб, які не відвідують жодні заклади, може бути ще більшою, оскільки обстеження показало, що 460 осіб у м. Харкові не відвідують жодних закладів для бездомних.

Місто Львів

Місто Львів не включено до порівняльного аналізу ситуації з бездомними особами через недостатню представленість закладів в обстеженні. Це не дало можливості здійснити оцінок кількості бездомних.

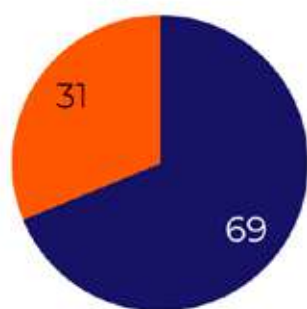
ОПИТУВАННЯ БЕЗДОМНИХ

Демографія опитаних

Більшість бездомних становлять чоловіки 69%, частка жінок складає 31% (рис. 1.1).

Найбільшою віковою групою є особи віком 41 - 59 років, які складають майже половину опитаних - 46%. Люди віком 60 років і старше становлять 39%, тоді як молодь до 40 років є найменш чисельною категорією 14% (рис. 1.2).

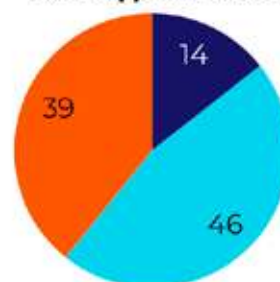
Розподіл за статтю

■ Чоловік ■ Жінка

Рис. 1.1

Розподіл за віком

■ До 40 років ■ 41-59 ■ 60 і старше

Рис. 1.2

Найбільшу частку вразливих груп опитаних становлять ВПО (40%), особи з інвалідністю (33%), одинокі особи похилого віку (28%). Інші категорії вразливості становлять до 10%, зокрема колишні ув'язнені (10%), ветерани (6%), особи з хронічними ментальними розладами (5%), випускники дитячих будинків (сироти) (4%), іноземці або особи без громадянства (2%) (рис. 1.3).

Структура опитаних: вразливі групи

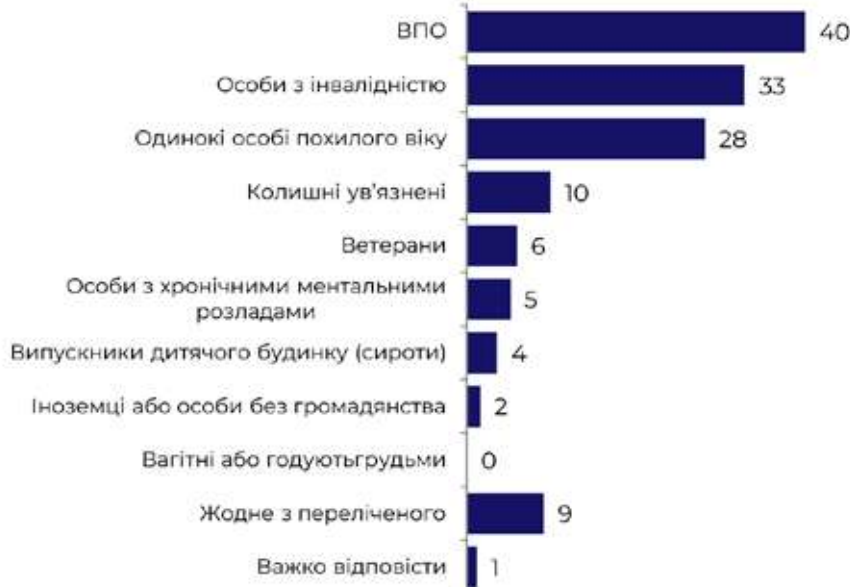

Рис. 1.3

Ситуація із житлом

Основним місцем ночівлі бездомних осіб опитані найчастіше зазначали притулок (60%)¹. Просто неба ночували 9% бездомних, а 6% - у нежитлових приміщеннях (гаражах, підвалах, закинутих будівлях), причому найчастіше це були колишні ув'язнені (рис. 1.4).

Чоловіки значно частіше зазначали, що ночували у притулках (67%), тоді як жінки відносно рідше користувалися ними (42%). З іншого боку жінки частіше ніж чоловіки зазначали, що ночували у знайомих чи родичів (31% проти 13%).

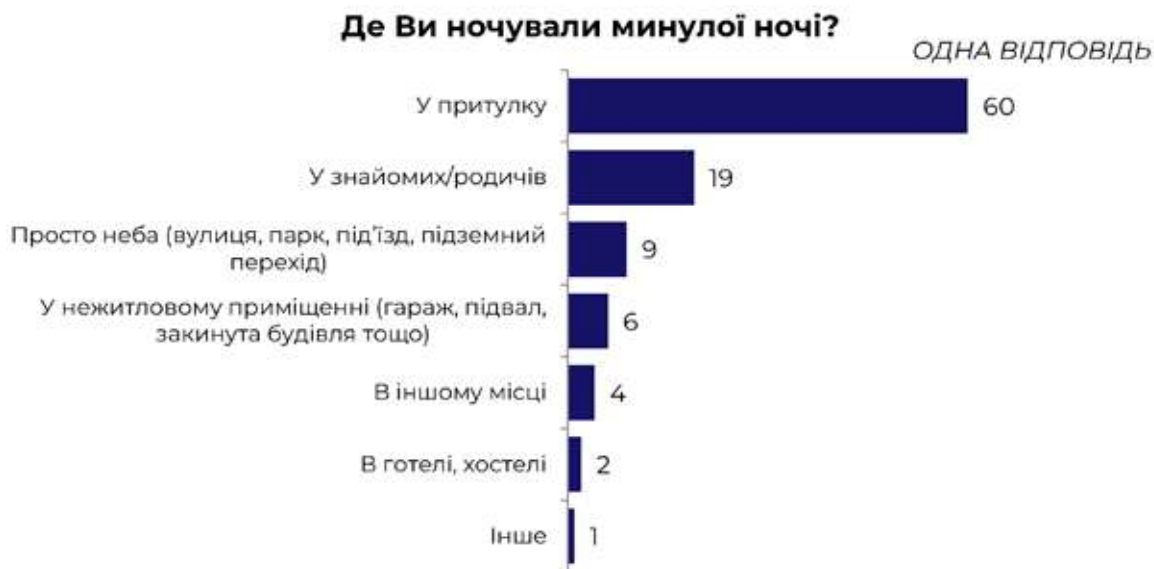

Рис. 1.4

Переважає більшість бездомних перебувають у цьому стані більше 2 років (63%) (рис. 1.5). Тривала бездомність (більше 2 років) найбільше характерна для осіб з інвалідністю (76%), та людей віком старше 60 років (67%).

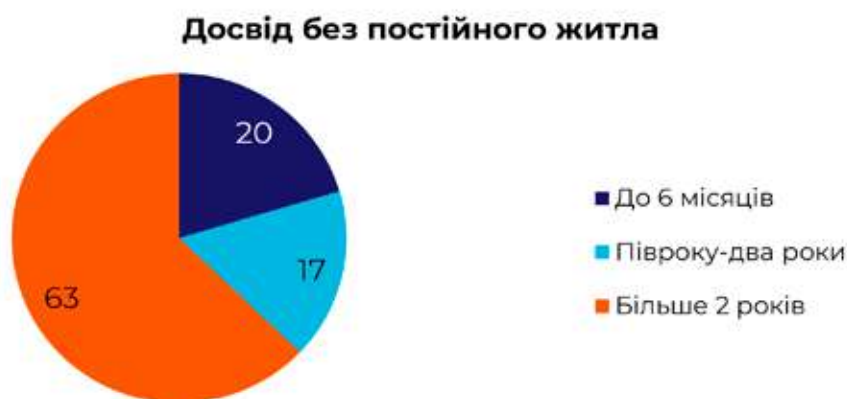

Рис. 1.5

¹Через певні обмеження у зборі даних (опитування проводилося у притулках/центрах та біля місць годування на вулицях) отримані результати щодо місця ночівлі можуть не відображати реальної картини. Водночас розподіли за статевою, віковою або іншими ознаками демонструють певні тенденції у виборі місця ночівлі серед різних категорій бездомних.

Основною причиною втрати постійного місця проживання для 46% стали військові дії або окупація. Найбільше цей фактор вплинув на ВПО (84%). Другою причиною втрати житла опитані бездомні назвали конфлікт у родині / розрив стосунків (22%). Третьою причиною є шахрайство з нерухомістю (12%) (рис. 1.6).

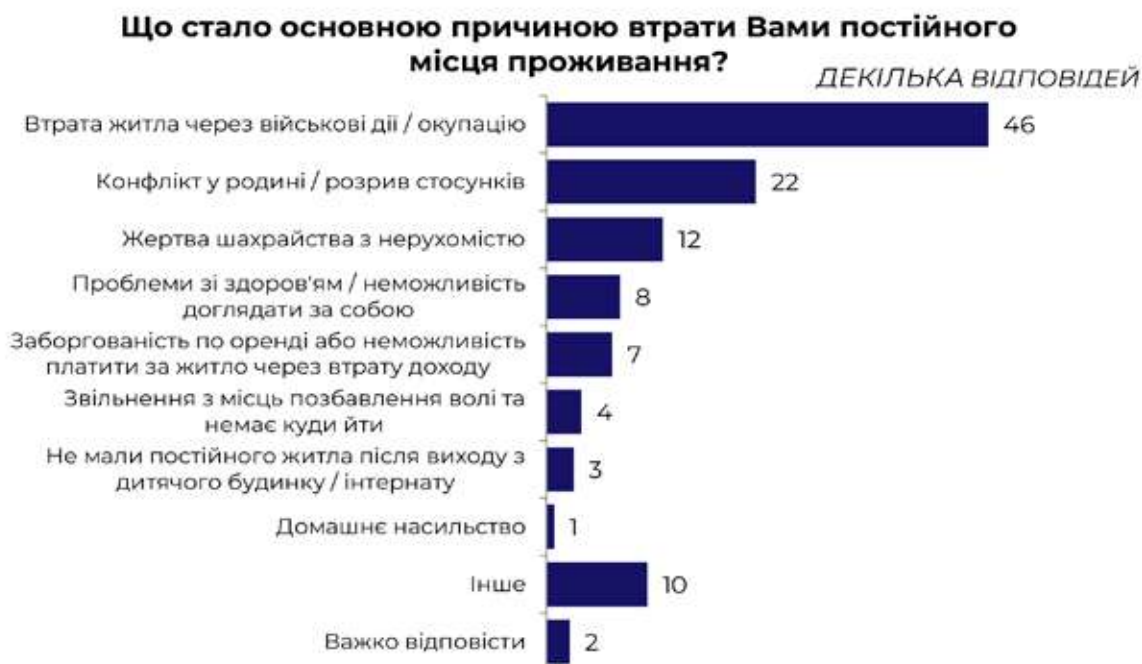

Рис. 1.6

Більше половини бездомних осіб (54%) потребують тимчасового місця перебування (притулку, кімнати в гуртожитку тощо), 40% відповіли, що вже мають місце для проживання (рис. 1.7). Найбільш критична ситуація спостерігається серед категорій, які мають найменшу соціальну підтримку: колишні ув'язнені (76%), особи, яким немає на кого розрахувати (64%), особи з інвалідністю (59%) та ВПО (57%)

Чи потрібне вам зараз тимчасове місце перебування (притулок, кімната в гуртожитку або інше житлове приміщення)?

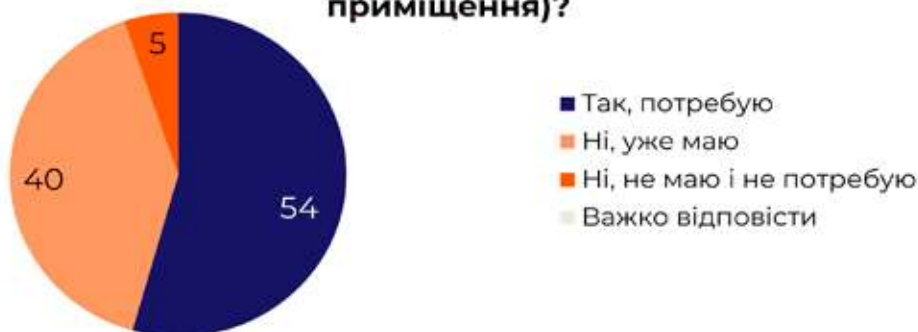

Рис. 1.7

Більшість бездомних осіб (58%) готові отримати постійне (соціальне) житло за дотримання умови сплати орендної плати та виконання певних зобов'язань (працевлаштування, лікування від залежності за потреби, контроль соціальних служб) (рис.1.8).

Найвищий рівень готовності до виконання умов заради житла демонструють колишні ув'язнені (84%), особи з інвалідністю (64%), ВПО (63%).

Чи хотіли б Ви отримати постійне (соціальне) житло за умови сплати орендної плати (нижчесередньоринкової) та дотримання певних умов (працевлаштування, лікування від залежностей за потреби, контроль соціальних служб)?

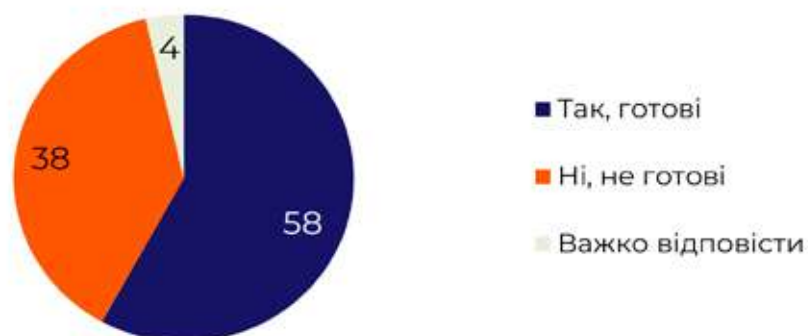

Рис. 1.8

Оцінка загальних проблем

Третина бездомних (37%) зазначають про наявність проблем із паспортом громадянина та довідкою про індивідуальний податковий номер, ще частина (19%) зазначає про проблеми із пенсійним посвідченням (19%) та довідкою про статус ВПО (13%) (рис. 1.9).

Рис. 1.9

Стан здоров'я бездомних осіб характеризується значним переважанням негативних оцінок (59%). Сумарно більшість опитаних оцінюють своє здоров'я як «скоріше погане» (36%) або «зовсім погане» (23%) (рис. 1.10).

Як би Ви оцінили свій стан здоров'я загалом?

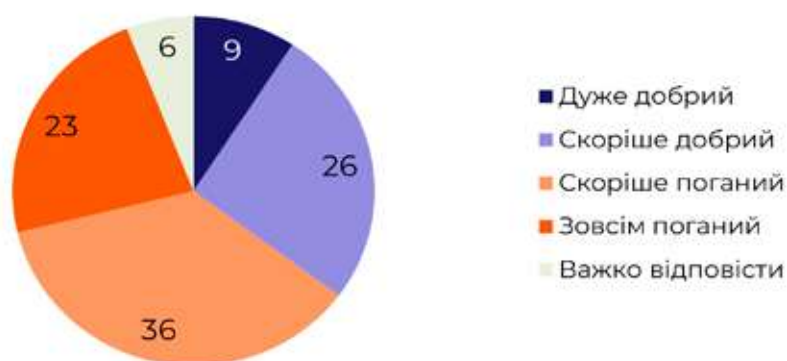

Рис. 1.10

Доступ до медичної допомоги вважається бездомними обмеженим. Лише трохи більше половини (54%) респондентів зазначили, що отримують необхідне лікування стабільно, 25% респондентів переважно не отримують необхідної допомоги (рис. 1.11).

Чи отримуєте ви медичну допомогу коли вона потрібна?

Рис. 1.11

Переважна більшість бездомних (77%) залишається без фахової психологічної підтримки (рис. 1.12).

Чи отримували Ви психологічну допомогу / консультацію за останній рік?

Рис. 1.12

Труднощі з мобільністю відчувають 58% бездомних, біль / дискомфорт відчувають 51% бездомних, а 38% - проблеми з психікою (рис. 1.13).

Рис. 1.13

Алкогольна та наркотична залежність

Значна частина опитаних бездомних осіб (63%), зазначила, що ніколи не стикалася з алкогольною залежністю протягом життя (рис. 1.14). Серед тих, хто стикався із алкогольною залежністю, - 53% респондентів мали цю проблему ще до втрати житла, а 38% стали залежними після того, як опинились на вулиці.

Чи стикалися Ви із алкогольною залежністю протягом життя?

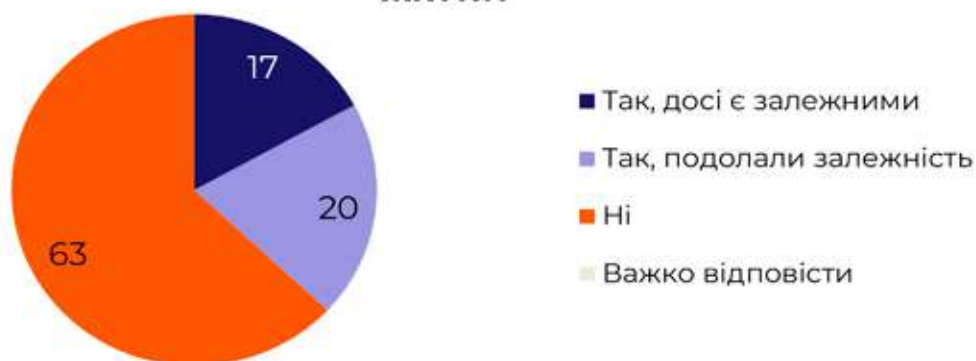

Рис. 1.14

Рівень наркотичної залежності серед бездомних осіб є значно нижчим за рівень алкогольної залежності: 92% опитаних зазначили, що ніколи не стикалися з наркотичною залежністю протягом життя (рис. 1.15). Ті, хто стикались з наркотичною залежністю, - 68% мали цю проблему до втрати житла, а 21% стали залежними після того, як опинились на вулиці.

Чи стикалися Ви із наркотичною залежністю протягом життя?

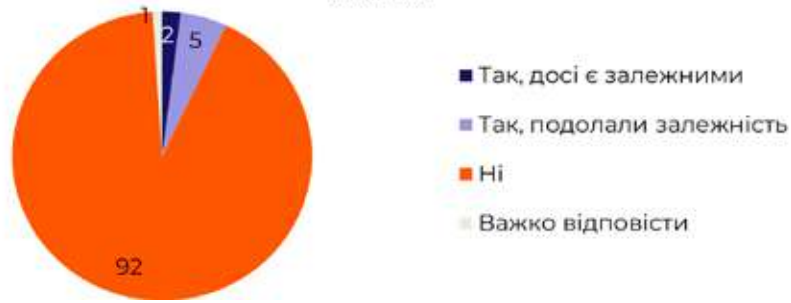

Рис. 1.15

Наявність доходів

Більшість опитаних (41%) зазначають, що їхнє основне джерело доходів - це державні виплати. Трохи менше вказують на допомогу благодійних фондів (18%), оплачувану роботу (17%) та на збір вторинної сировини (10%) (рис. 1.16).

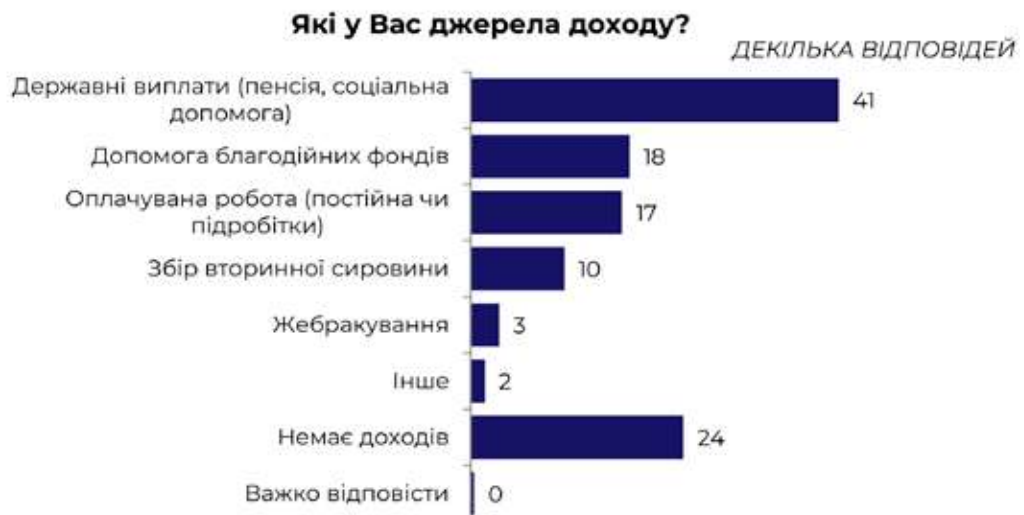

Рис. 1.16

Переважна більшість опитаних (78%) вказали, що на даний момент не мають роботи. Ще 16% - що працюють тимчасово, а лише 6% мають постійну роботу (рис. 1.17).

Чи маєте ви зараз роботу?

Рис. 1.17

Найпопулярнішою роботою бездомні зазначили збір та сортування вторинної сировини, далі йде - прибирання територій, допомога по господарству та робота охоронцем або сторожем. Трохи менше працювали кур'єром або займалися сезонними роботами в сільському господарстві (рис. 1.18).

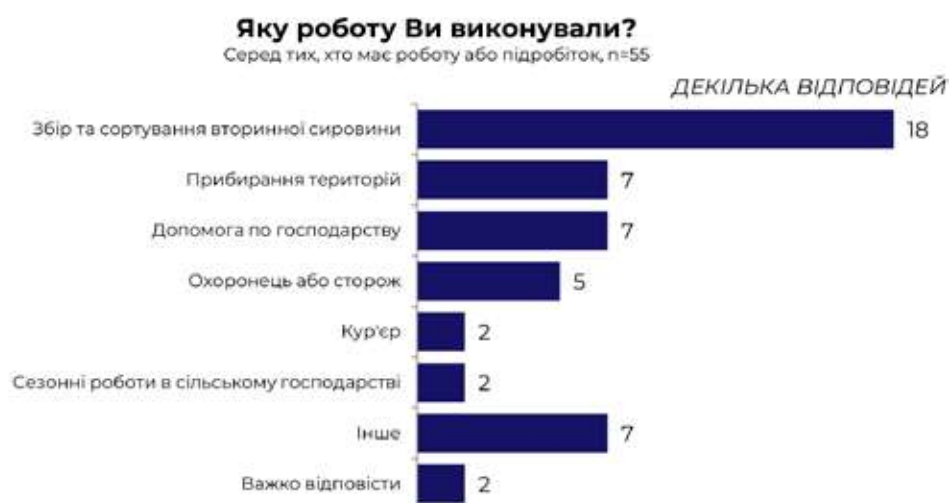

Рис. 1.18

Сімейні обставини

Більшість опитаних (62%) не підтримують позитивний контакт з іншими родичами (рис. 1.19).

Чи підтримуєте Ви позитивний контакт з іншими родичами крім дітей? (батьки (включаючи вітчимів/мачух, усиновлювачів, діди / баби, брати/сестри, онуки / дядьки / тітки, племінники)?

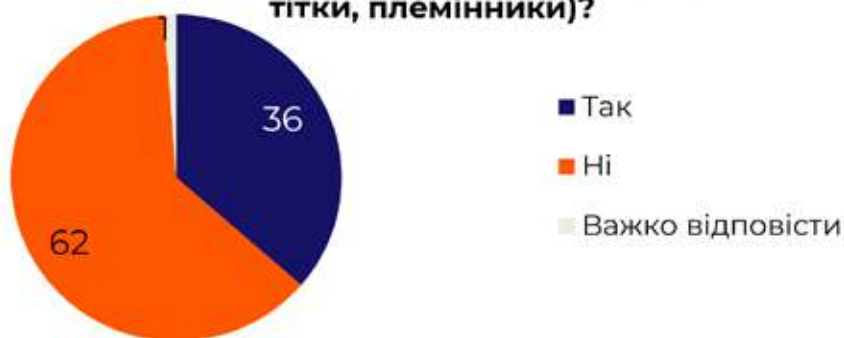

Рис. 1.19

Більше половини опитаних (59%) не мають на кого розраховувати у кризовій ситуації (рис. 1.20). Найчастіше мають на кого розраховувати ті бездомні, які мають партнера (59%). Опитані бездомні частіше покладаються на друзів або знайомих (29%) та дітей (26%). Трохи рідше вказують на працівників соціальних служб (18%), батьків (15%) та братів і сестер (14%) (рис. 1.21).

Чи є у Вас хтось, на кого Ви можете розраховувати у кризовій ситуації?

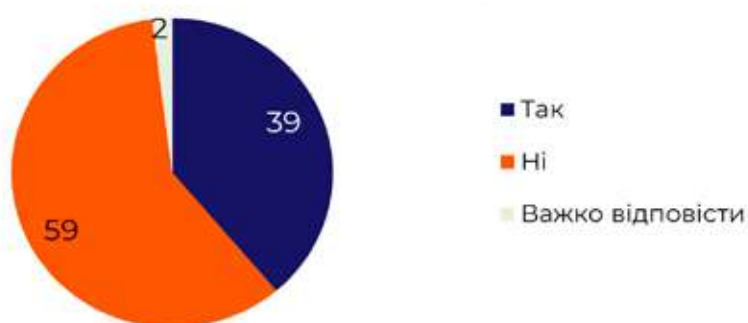

Рис. 1.20

На кого саме Ви можете розраховувати у кризовій ситуації?

Серед тих, хто має на кого покластися, n=97

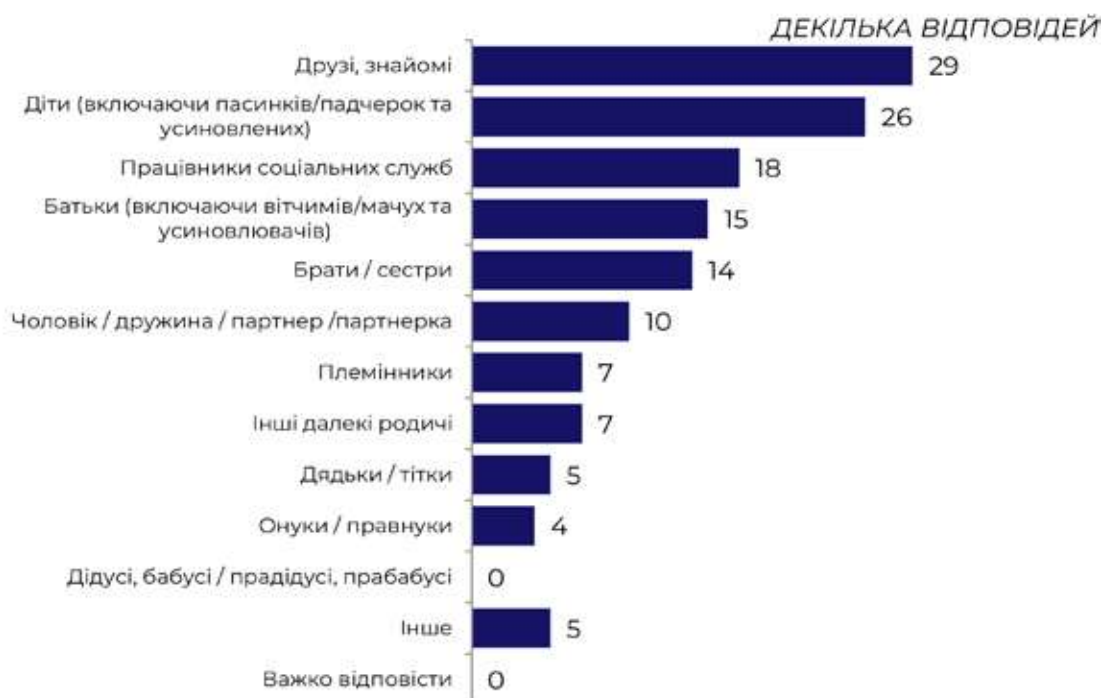

Рис. 1.21

Оцінка власного майбутнього

Більшість респондентів (58%) бачить своє майбутнє скоріше оптимістичним (рис.1.22). Найбільший оптимізм демонструють ВПО (64%), опитані, які працюють (64%), мають партнера (64%) та респонденти, які мають на кого розраховувати (72%).

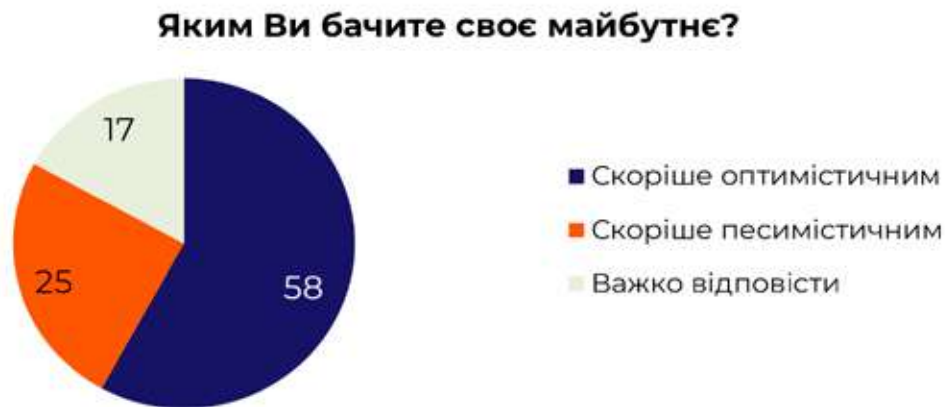

Рис. 1.22

Щодо основних потреб бездомних, то найбільше вони потребують постійного житла (51%), постійної роботи (37%) та медичної допомоги (36%) (рис. 1.23).

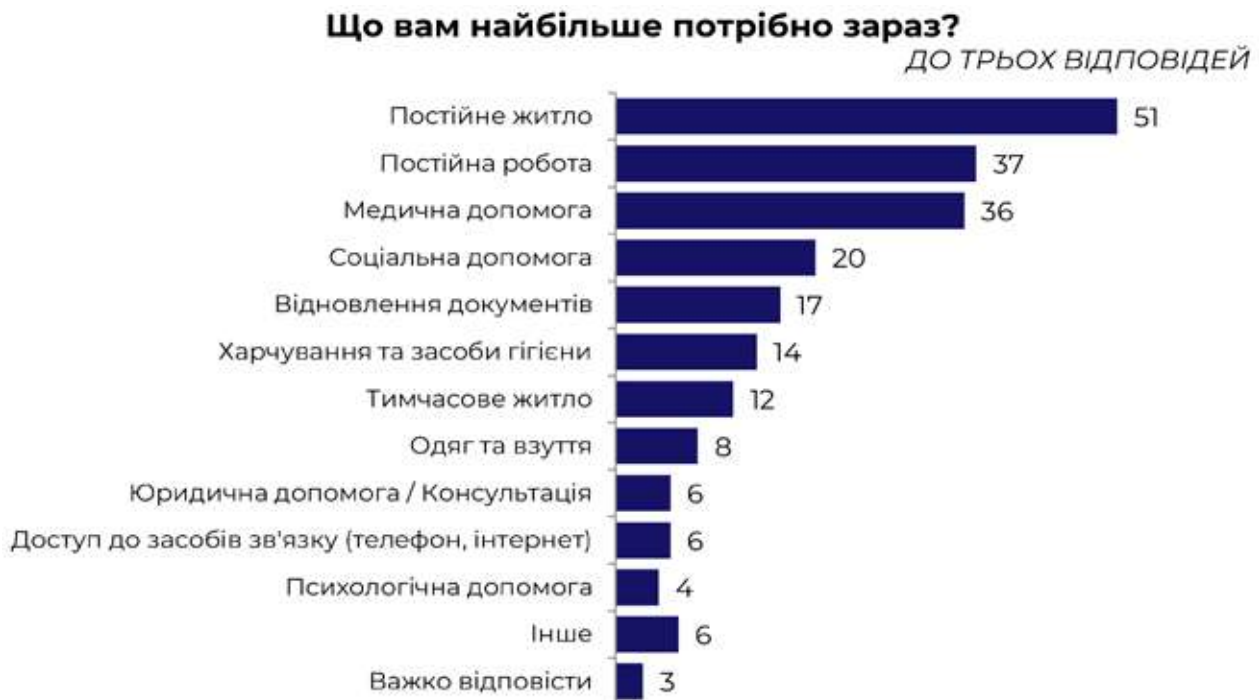

Рис. 1.23

Абсолютна більшість (86%) хотіли б отримати допомогу для повернення до стабільного життя (рис. 1.24).

Чи хотіли б ви отримати допомогу для повернення до стабільного життя?

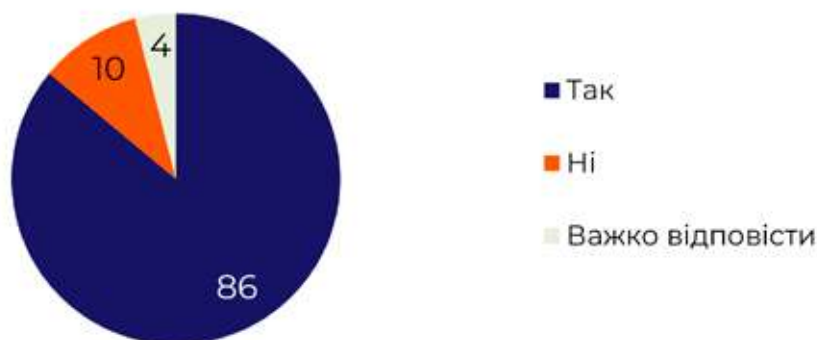

Рис. 1.24

При зверненні за допомогою 35% опитаних надають перевагу благодійним організаціям, 14% - державним (муніципальним) установам (притулки, центри надання допомоги, соціальні служби), але при цьому 34% - як державним (муніципальним) установам, так і благодійним організаціям (рис. 1.25).

Яким організаціям Ви надаєте перевагу, у разі звернення за допомогою?

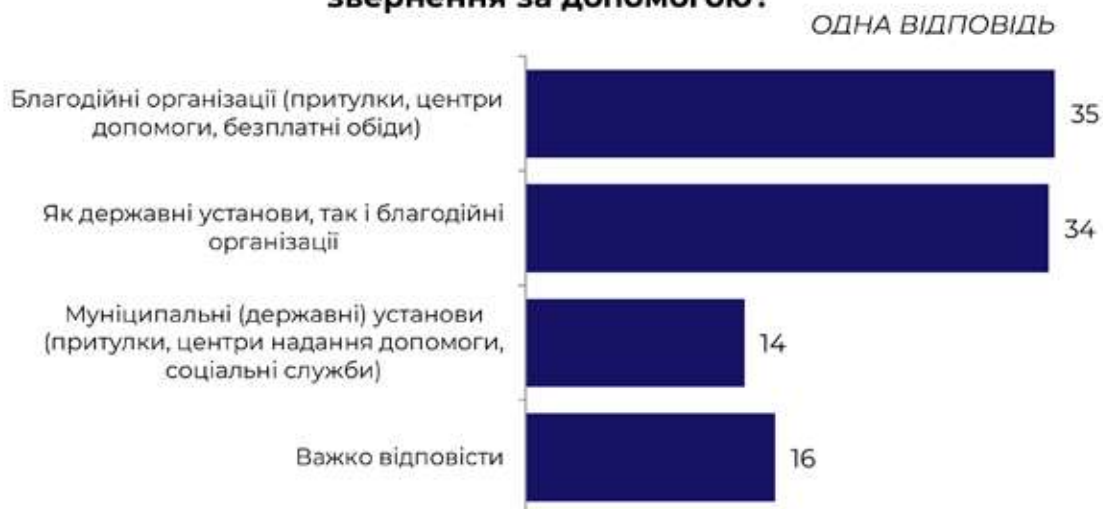

Рис. 1.25

ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ

Причини бездомності

Однією з поширених причин бездомності експерти називають сирітство – бездомними стають діти, які зростали у дитячих будинках та не були готові до інтеграції до суспільства після того, як покинули їх.

«Це люди, які були в дитячих будинках (...) людина, виходячи звідти, може не розуміти, що для неї робота важлива, бути дармоїдом – це погано (...) І більшість з цих людей – це просто люди не були пристосовані. І вони виходили з дитячого будинку, інтернату, просто на вулиці. Десь, якийсь час, вони ще трималися на плаву, а потім вони почали знаходити собі подібних, починали пити, а там достатньо три місяці жити - і все. Ти вже звідти вийти без допомоги сторонньої, це неможливо» (Р8, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ, ОДЕСА)

Іншою поширеною причиною бездомності експерти називають ув'язнення. За їхніми словами, протягом перебування у місцях позбавлення волі ув'язнені можуть втратити житло, зокрема через сімейні конфлікти.

Сімейні конфлікти є іншою поширеною причиною бездомності. Експерти наводять випадки розлучень, внаслідок яких чоловік залишає житло дружині з дітьми і стає бездомним, конфліктні суперечки з дітьми, які стали дорослими та через конфлікт не бажають жити з батьком чи матір'ю, ситуації розділу житлової власності після смерті батьків, коли брати або сестри можуть переписати всю власність на себе.

Частина людей стають бездомними через проблеми з працевлаштуванням, у тому числі через втрату роботи: у тому випадку, якщо вони не мають житла, відсутність роботи призводить до неможливості сплачувати оренду.

«Економічні причини. Дуже часто люди їдуть, ну, столиця на заробітки. І тут по сусідству від нас є вокзал. Це таке місце, де вони дуже швидко стають бездомними. Чому? Тому що вони зустрічають якихось людей, які можуть їм щось підлити, можуть їх пограбувати» (Р2, БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД, КИЇВ)

Окрім того, часто бездомними стають люди з залежністю, що отримують її через те, що не справляються зі складними життєвими обставинами. Такі залежності часто посилюють інші проблеми: сімейні конфлікти, непристосованість до ринку праці, схильність довіряти шахраям тощо.

Повномасштабне вторгнення сприяє появі нових категорій бездомних – серед ВПО та ветеранів. Частіше стають бездомними ті ВПО, що були вимушені евакуюватися та чий населені пункти наразі перебувають під окупацією. За словами експертів, поширення бездомності серед ВПО у деяких містах, зокрема на Західній Україні, на додачу до високих цін на оренду відбувається через погане знання української мови.

«Є частина людей, які не можуть інтегруватися, тому що вони не мають доброї освіти, вони не розмовляють українською мовою, наприклад. Їм тяжко тут винайняти житло, тому що житло у Львові, ціна на житло стрімко зросла з початку повномасштабного вторгнення. Відповідно, це дуже складно людині,

яка не є місцевою, немає соціальних зв'язків, немає доброї освіти, є в стресі» (Р10, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ, ЛЬВІВ)

Поширеною причиною бездомності серед ветеранів є труднощі з їхньою ресоціалізацією після повернення з війни: часто вони не можуть адаптуватися до ритму мирного життя.

«Буквально вчора зверталися ветерани. Вони кажуть: що робити - він не може ані в сім'ї, ані в соціумі. Ми не знаємо, що з ним робити. І таких їх дуже багато, і буде ще більше» (Р8, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ, ОДЕСА)

Експерти зазначають, що державне законодавство щодо роботи з бездомними формально виглядає достатньо опрацьованим, однак фактично страждає від суттєвих прогалин. Насамперед йдеться про відсутність стратегічного мислення на рівні Міністерства соціальної політики: пріоритети підтримки визначаються щонайбільше на рік уперед, а в складі робочих груп бракує фахівців з соціальної сфери. Тендерна документація на закупівлю соціальних послуг часто запозичується з програм підтримки інших вразливих категорій населення і механічно переноситься на бездомних без урахування їхньої специфіки. Результатом є програми, що формально існують, але не відповідають реальним потребам цієї категорії.

Портрет бездомної особи

Суттєвою проблемою, що заважає у вирішенні проблеми бездомності є відсутність статистичного обліку. Це суттєво звужує можливості відслідковувати зміни в кількості бездомних, оцінювати ефективність державної політики та діяльності громадських організацій тощо. У той же час із початком повномасштабного вторгнення кількість бездомних суттєво збільшилась. За припущеннями експертів загальна кількість бездомних осіб в Україні може налічувати більше мільйона осіб.

За словами експертів, серед бездомних осіб переважають чоловіки. За віковим складом більше відмічається осіб старшого віку, зокрема пенсійного та передпенсійного.

Суттєву частину бездомних складають особи, які мають проблеми зі здоров'ям, зокрема із руховим апаратом, а також алкогольними та наркотичними залежностями. Частину бездомних складають люди, які перебували у місцях позбавлення волі. Окремою категорією бездомних є ті, хто проживав в інтернатах.

З початком повномасштабного вторгнення відбулися зміни у складі бездомних. Експерти відзначають перестороги з боку чоловіків мобілізаційного віку через побоювання мобілізаційних заходів. І хоча кількість запитів з їхнього боку все одно зросла, більше зростання спостерігається серед жінок.

Протягом останнього часу експерти відзначають збільшення звернень з боку ветеранів. Такі випадки трапляються через різноманітні причини, зокрема через проблеми з реінтеграцією при поверненні до мирного життя, проблеми зі здоров'ям, сімей-

ні проблеми, випадки стигматизації з боку суспільства.

Окремі випадки стосуються втрати документів, через що військові не можуть потрапити на потяг, або лікування в населеному пункті, де немає доступного житла, через що військовий вимушений звернутися до притулку для того, щоб переночувати. Деякі випадки стосуються осіб, які раніше перебували на обліку як бездомні та згодом стали служити у ЗСУ. Серед них під час відпустки спостерігається практика відвідування Центрів.

«Є навіть діючі військові, які були нашими клієнтами до повномасштабного вторгнення. Потім вони пішли добровільно захищати нашу Україну. І якщо вони мають поранення, то звертаються. Коли їх відпускають у відпустку, то вони також підходять до нас, користуються нашими послугами, бо вони були бездомні, пішли воювати, коли їх відпускають у відпустку, то їм також немає куди дітися» (Р5, БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД, ХАРКІВ)

За деякими спостереженнями, **люди, що стали бездомними внаслідок війни**, дещо відрізняються від «традиційних» бездомних. Експерти насамперед констатують інший зовнішній вигляд — кордони між звичайними людьми і бездомними ніби стираються.

Відновлення статусу в суспільстві

Серед труднощів, з якими стикаються бездомні, усі експерти називають відсутність або втрату документів. Необхідність відновлювати документи пов'язана з поновленням доступу до базових послуг, які можуть отримати бездомні: від медичних у ЗОЗ до послуг з працевлаштування у Центрах зайнятості, отримання соціальних виплат, у тому числі пенсій тощо. Проблема відсутності документів ускладнюється стигматизацією бездомних осіб, причому з різних сторін – з боку працівників державних служб, медичних закладів, а також пересічних громадян.

«Бездомна особа не піде у звичайний центр зайнятості, бо відчуває себе там чужою. Потрібні спеціалізовані центри саме для бездомних, де вони зможуть отримати весь комплекс послуг у середовищі «своїх» (Р8, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ, ОДЕСА)

Стигматизація з боку суспільства спричиняє деякі проблеми, що виникають при працевлаштуванні. Можливості бездомних знайти роботу є структурно обмеженими і мають характер «скляної стелі» - як правило, їм доступні низькокваліфіковані робочі місця як на офіційному (двірники, охоронники, працівники супермаркетів), так і на неофіційному (вантажники) ринку праці. Водночас таких робочих місць у великих містах достатньо, зважаючи на дефіцит робочої сили, викликаний війною. Проте виникає ще одна проблема при працевлаштуванні у тіньовому секторі зайнятості: стереотипізоване сприйняття бездомних роботодавцями спричиняє низку протиправних дій з їхнього боку, зокрема намагання розрахуватися за роботу продуктами замість грошей, не оплачувати їхню роботу або змушувати працювати «позанормово» від 12 годин і більше.

Також однією із проблем у поверненні до нормального життя експерти називають відсутність мотивації з боку бездомних. Після певного проміжку часу перебування у статусі бездомного останні втрачають бажання займатися оформленням документів та пошуком роботи. Зокрема, відбувається конструювання феномену моральної кар'єри бездомного (у термінології І. Гофмана²). Протягом цієї кар'єри відбувається трансформація самосприйняття особистості від звичайної людини до людини, яка перебуває у маргінальному становищі та не має бажання його змінювати. Тривалість моральної кар'єри залежить від особистих обставин, але зазвичай дорівнює від 3 до 6 місяців. Після цього часу бездомній особі набагато важче надати допомогу у відновленні статусу через те, що вона не хоче її приймати.

Досвід інституцій та організацій громадянського суспільства демонструє можливість виходу людей зі стану бездомності, і це доведено в інших європейських країнах завдяки успіху підходів, орієнтованих на забезпечення житлом (housing-led), та моделі «Спочатку житло» (Housing First), які майже повністю відсутні в Україні. Виходу з бездомності зазвичай сприяє наявність середовища підтримки, яке не стигматизує людину. До таких суб'єктів підтримки належать, перш за все, соціальні працівники та співробітники громадських організацій, що надають допомогу бездомним, а в окремих випадках — родичі та близькі знайомі, які знали особу до втрати житла, а також інші бездомні, які забезпечують позитивну підтримку за принципом «рівний-рівному».

Узагальнюючи досвід різних установ, були виділені такі етапи **«зворотної» моральної кар'єри бездомних** - повернення до нормального життя:

1. **Надання окремих послуг бездомній особі.** Метою цього етапу є встановлення та налагодження першого контакту з бездомною особою, надання їй розуміння про специфіку роботи Центру, спростування потенційних очікувань щодо засудження бездомної особи або щодо примусу до якихось дій.
2. **Запрошення до Центру підтримки.** Метою цього етапу є задоволення базових фізіологічних потреб особи (харчування, гігієнічні послуги тощо) та поступова трансформація самосприйняття. Це відбувається через зовнішнє схвалення й позитивне підкріплення зміни способу життя, що допомагає підвищити самооцінку.
3. **Виявлення основних проблем, з якими стикнулася бездомна особа.** До цього переліку можуть входити медичні та психологічні проблеми, наявність залежностей, відсутність документів, працевлаштування тощо.
4. **Надання послуг, спрямованих на задоволення проблем:** відновлення документів, залучення до існуючих програм з навчання, допомога із працевлаштуванням, оформленням соціальних виплат тощо. Допомога з боку установи

² Goffman, E. (1959). The moral career of the mental patient. *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes*, 22, 123–142. <https://doi.org/10.1080/00332747.1959.11023166>

сприяє формуванню мотивації особи до подальших кроків.

5. Формування сприятливого соціального середовища навколо бездомної особи. Деякі установи намагаються сприяти відновленню її стосунків з рідними та близькими, деякі пропонують долучитися до спільноти, що формується з бездомних, які проживають у закладах.

6. Надання соціального житла.

Важливо зазначити, що ці кроки не обов'язково є послідовними. Наявні дані свідчать про те, що надання житла як одного з перших кроків підтримки, де це можливо, є високоефективним у подоланні бездомності та сприяє прогресу в досягненні інших результатів. Натомість міжнародний досвід довів неефективність так званих «східчастих» моделей (staircase models), які ставлять надання житла та інших соціальних гарантій у залежність від «готовності» особи або дотримання певної послідовності.

Комплексні моделі підтримки, які вибудовуються навколо індивідуальних потреб та ставлять у центр саме забезпечення житлом, є високоефективними у вирішенні проблеми довгострокової бездомності, хоча в Україні вони наразі майже не застосовуються. Також ключове значення мають підходи, орієнтовані на превенцію бездомності.

ЗАГАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Загальна оцінка ситуації

Більшість українців (69%) сприймають ситуацію з бездомністю в країні як критичну (рис. 2.1). У розрізі регіонів найбільшу стурбованість демонструють мешканці Півдня (75%) та Сходу (71%), тоді як на Заході та в Центрі показники критичності дещо нижчі (65% та 69%, відповідно).

Наскільки критичною, на Вашу думку, є ситуація з бездомністю в Україні?

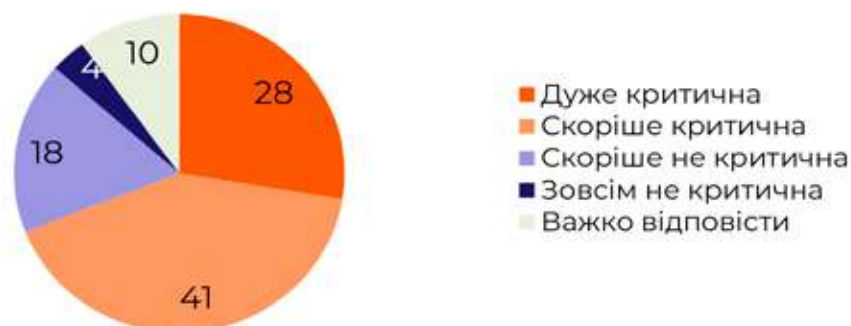

Рис. 2.1

Сприйняття проблеми бездомності на рівні конкретних громад є значно менш тривожним, ніж загальнонаціональна оцінка. Лише 28% респондентів вважають ситуацію у своєму населеному пункті критичною (рис. 2.2). Мешканці Сходу та Півдня значно частіше вважають місцеву ситуацію критичною (43% та 40%, відповідно), тоді як на Заході цей показник є мінімальним і становить лише 18%.

Наскільки критичною, на Вашу думку, є ситуація з бездомністю в громаді, в якій Ви постійно проживаєте?

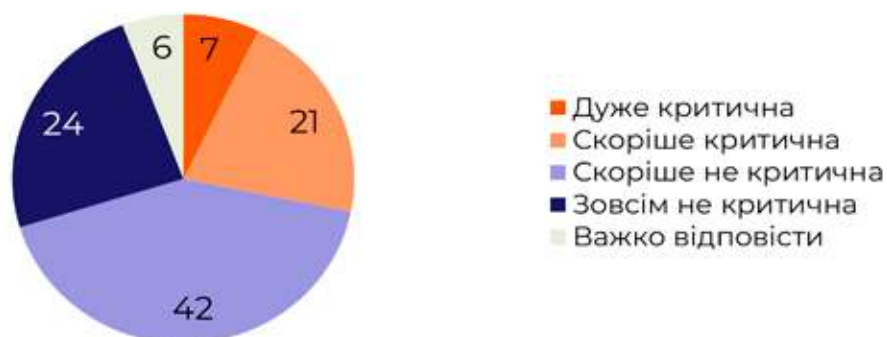

Рис. 2.2

Переважає більшість українців констатує погіршення ситуації з бездомністю внаслідок повномасштабної війни: 76% опитаних вважають, що проблема загострилася (рис. 2.3). Найбільш радикальне загострення («значно загострилася») фіксують мешканці Сходу (52%) та Півдня (50%), що безпосередньо пов'язано з близькістю до зони бойових дій.

Як змінилася проблема бездомності в Україні за час повномасштабної війни?

Рис. 2.3

Ставлення до бездомних

Домінуючою емоцією при зустрічі з бездомними особами є співчуття — це відповіли 64% опитаних. Значно менша частина респондентів відчуває стурбованість (25%) чи розчарування (23%). Страх, байдужість чи роздратування, зустрічаються значно рідше (від 4% до 7%) (рис. 2.4).

**Що Ви в першу чергу відчуваєте, коли зустрічаєте бездомних?
Серед тих, хто зустрів бездомних осіб за останній місяць, n=544**

ДО ТРЬОХ ВІДПОВІДЕЙ

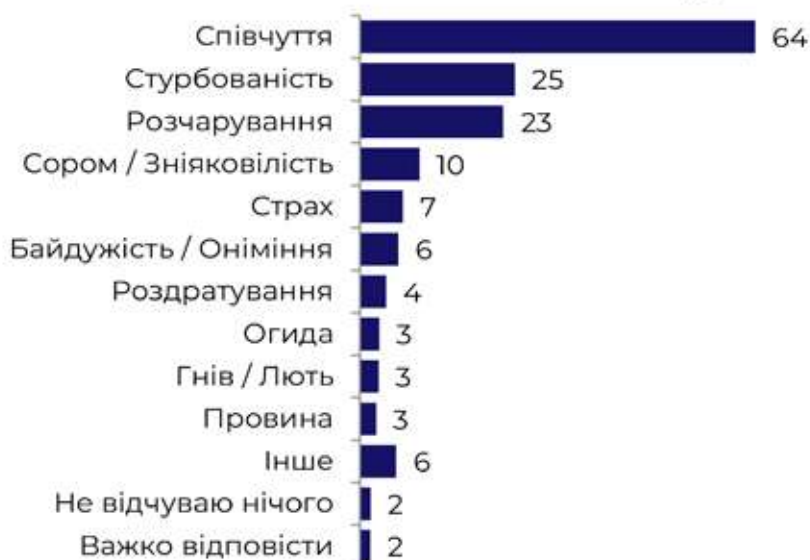

Рис. 2.4

Переважна більшість опитаних (89%) вважають бездомних повноправними членами суспільства (рис. 2.5).

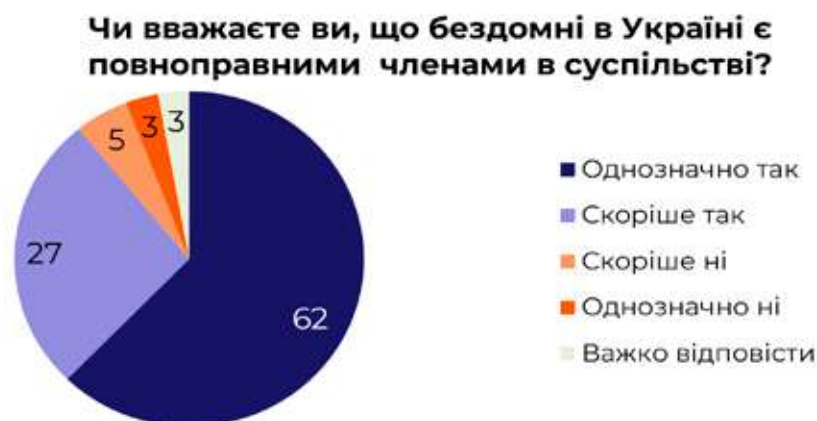

Рис. 2.5

Думки українців щодо ставлення суспільства до бездомних осіб розділилися. Найбільша група респондентів (39%) вважає це ставлення нейтральним («ані негативно, ані позитивно»), тоді як 39% опитаних оцінюють його як негативне (рис. 2.6).

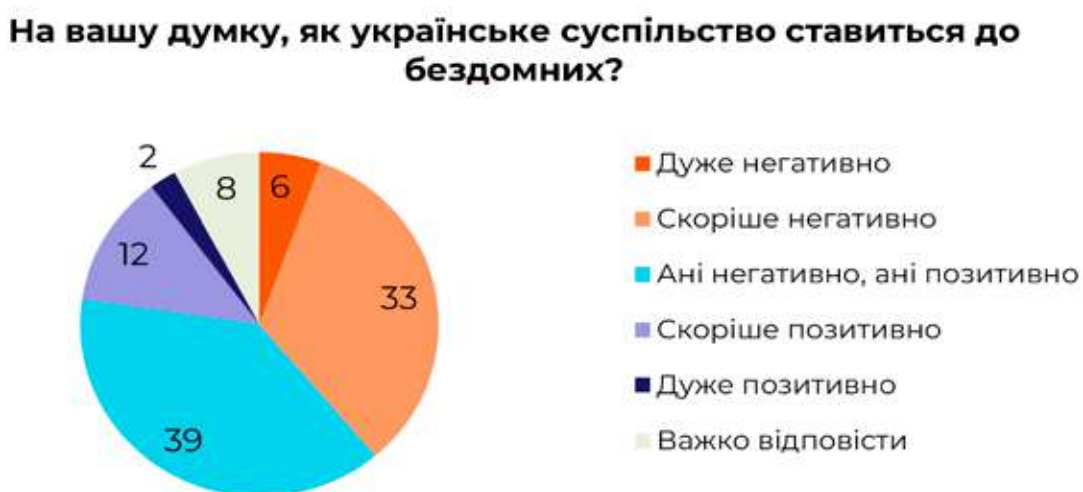

Рис. 2.6

Оцінка ставлення найближчого оточення респондентів до бездомних осіб є більш позитивною. Третина респондентів (34%) зазначає позитивне налаштування своїх близьких, що майже втричі перевищує частку негативних оцінок, яка становить лише 12% (рис. 2.7).

На вашу думку, як ваше найближче оточення ставиться до бездомних?

Рис. 2.7

На думку опитаних, лави бездомних осіб останнім часом найчастіше поповнюють люди з алкогольною або наркотичною залежністю (66%). Значна частка респондентів вказує і на групи, безпосередньо пов'язані з наслідками війни та соціальною незахищеністю: внутрішньо переміщені особи (37%) (рис. 2.8).

Які категорії громадян, на Ваше переконання, найчастіше поповнюють лави бездомних осіб останнім часом?

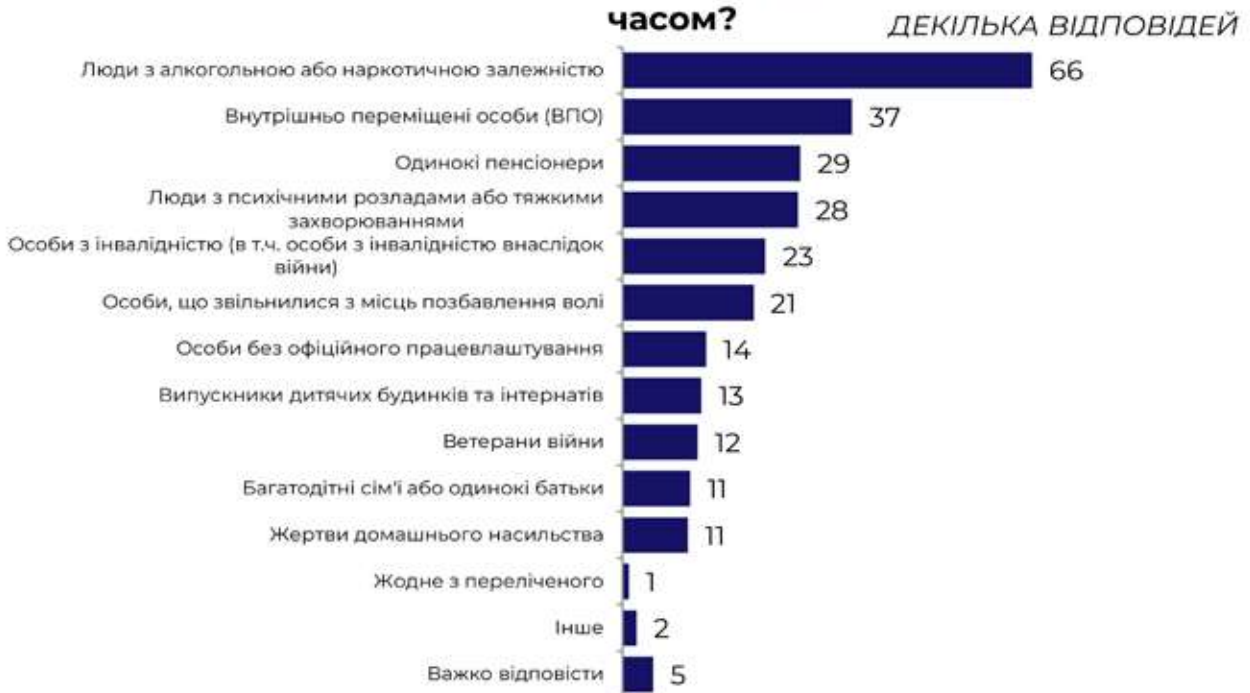

Рис. 2.8

Найважливішим факторами бездомності населення вважає алкогольну або наркотичну залежність (68%). На другому місці з великим відривом від інших причин стоять втрата житла через військові дії (45%) та бідність, відсутність засобів для існування (36%) (рис. 2.9).

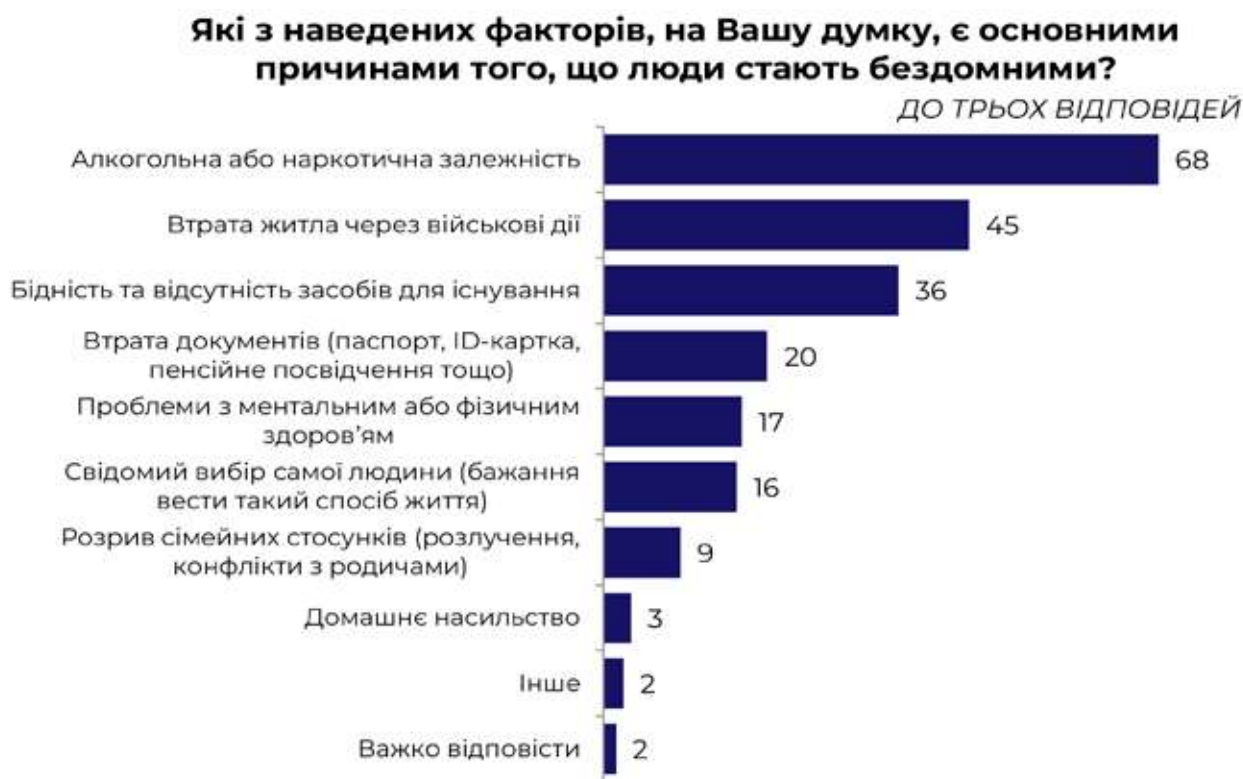

Рис. 2.9

Оцінка можливостей для бездомних

Більшість населення (85%) переконане, що активне втручання держави дозволить знизити кількість бездомних у країні (рис. 2.10).

Разом з тим у суспільстві залишаються стійкі стереотипи, спрощені уявлення, які перекладають відповідальність за бездомність на самих людей або зводять її до окремих особистих вад.

Наскільки Ви погоджуєтесь з наступними твердженнями?

■ Цілком погоджуєтесь ■ Скоріше погоджуєтесь ■ Важко відповісти
 ■ Скоріше не погоджуєтесь ■ Цілком не погоджуєтесь

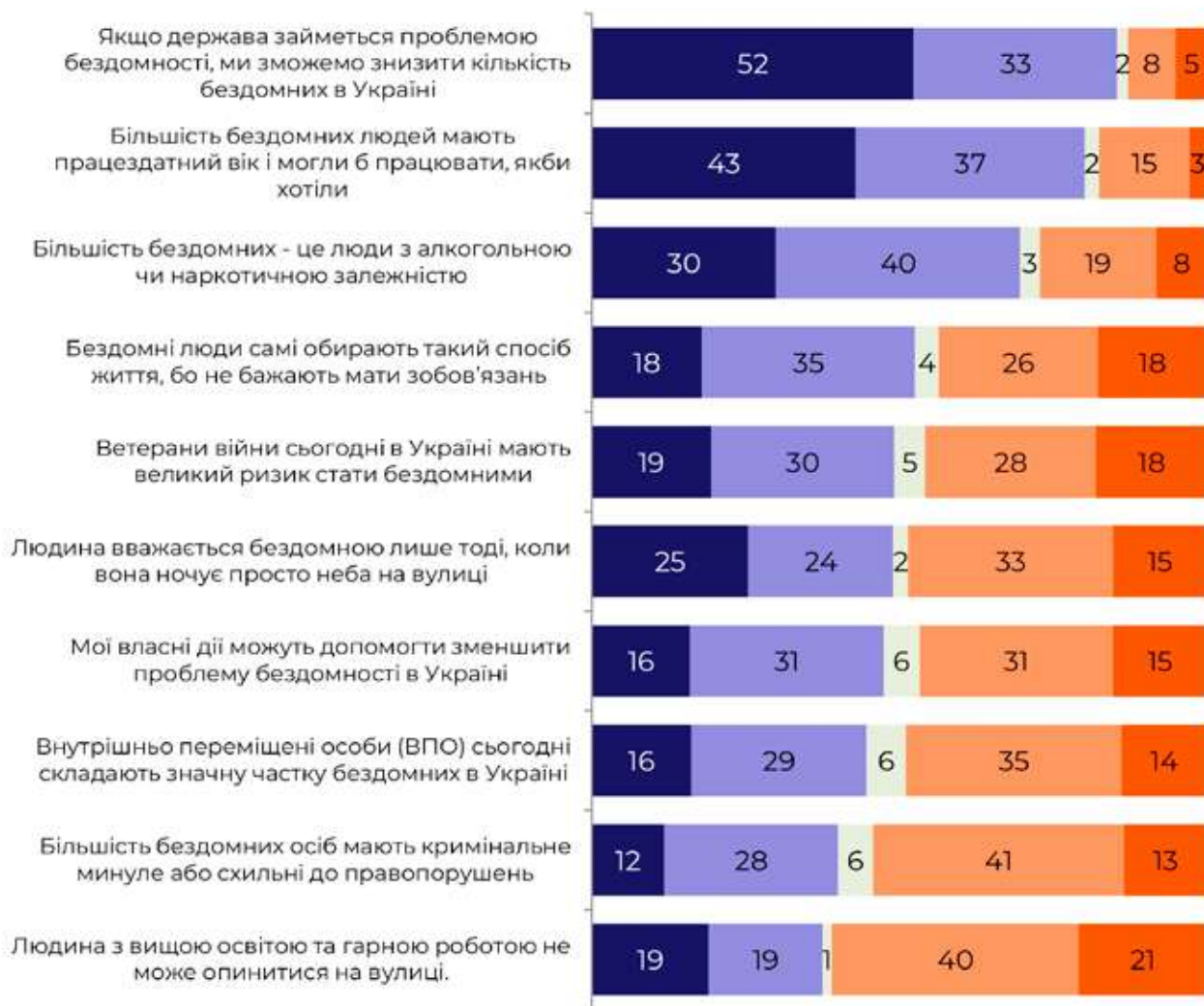

Рис. 2.10

Найпоширенішим є переконання, що більшість бездомних мають працездатний вік і могли б працювати за наявності бажання: з цим погоджуються 80% опитаних, 70% респондентів пов'язують бездомність із алкогольною чи наркотичною залежністю. Більше половини опитаних (53%) погоджуються з тезою, що бездомні самі обирають такий спосіб життя (56%). Близько половини (49%) дотримуються вузького визначення бездомності й вважають людину бездомною лише тоді, коли вона ночує просто неба.

Близько половини опитаних (49%) визнають, що ветерани війни сьогодні мають великий ризик стати бездомними. Схожий показник (45%) стосується внутрішньо переміщених осіб.

Особистий досвід взаємодії

Переважна більшість населення (84%) зазначили, що надавали допомогу бездомним особам протягом останнього року тим, чи іншим чином. 43% опитаних віддавали одяг, взуття чи предмети побуту, 42% - давали гроші в руки, а 41% купували бездомним їжу, воду або медикаменти (рис. 2.11).

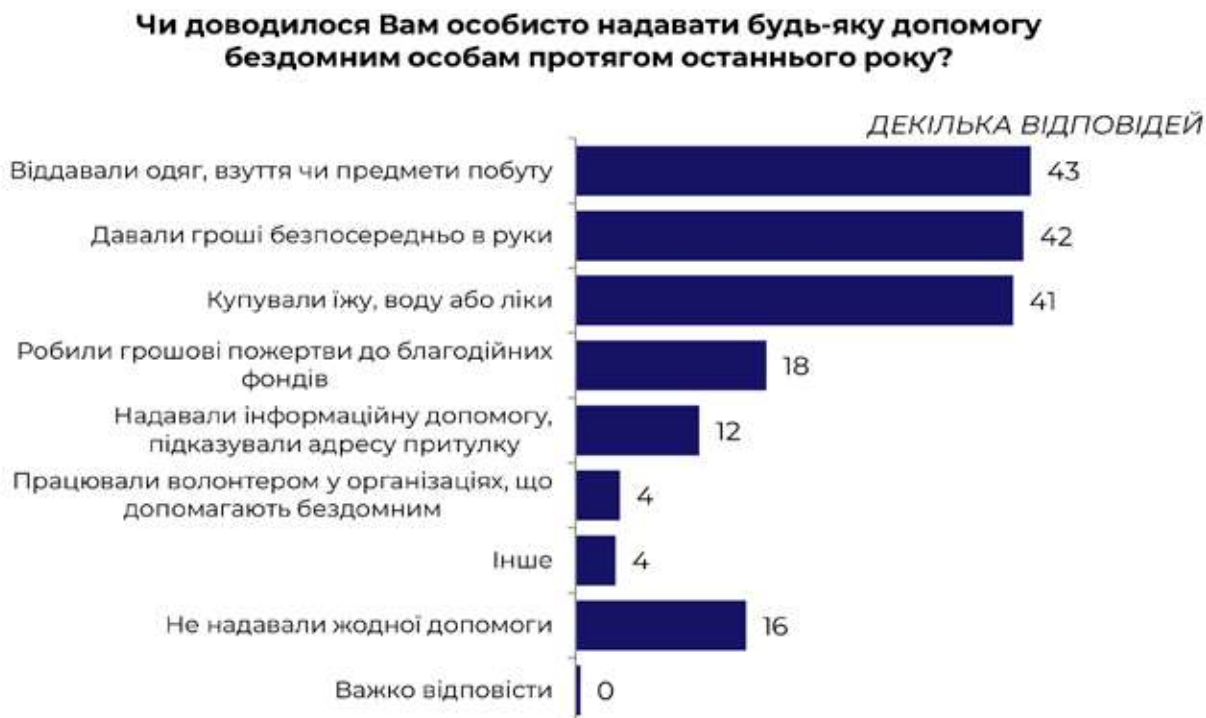

Рис. 2.11

Більшість українців демонструють позитивне ставлення до ідеї відкриття притулку для бездомних поруч із власним будинком: 68% опитаних підтримали б таку ініціативу (рис. 2.12). При цьому м.Київ демонструє найнижчий рівень однозначної підтримки (11%) та найвищий рівень негативного ставлення (сумарно 18%).

Рис. 2.12

Оцінка окремих ініціатив

На думку опитаних, найбільшу відповідальність за вирішення проблеми бездомності в Україні несе місцева (39%) і центральна влада (38%), трохи менше суспільство (16%) і найменше — благодійні організації, лише 2% (рис. 2.13). При цьому найчастіше зазначали про те, що найбільшу відповідальність за вирішення проблеми бездомності має нести місцева влада, мешканці Києва та Півдня (по 43%).

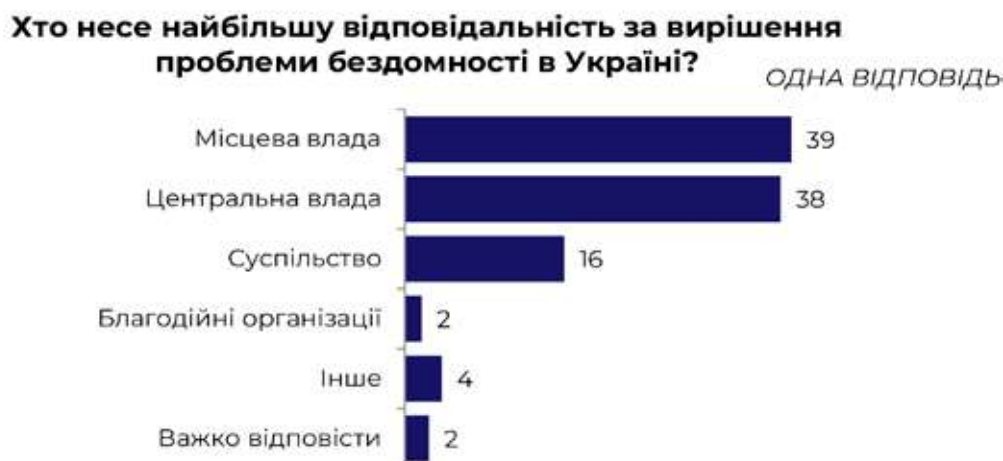

Рис. 2.13

Благодійні організації (2%) майже не розглядаються як основні відповідальні фонди за розв'язання проблеми, при цьому суспільство найбільш позитивно оцінює їхню діяльність у допомозі бездомним: 64% оцінюють схвально. Тоді як роботу місцевої влади схвально оцінили 40%, а центральної влади - лише 18% (рис. 2.14).

Рис. 2.14

Серед можливих ініціатив, що спрямовані на вирішення проблем бездомності в Україні найбільшими ефективними вважають допомогу у працевлаштуванні та професійне перенавчання (45%), розширення мережі центрів реабілітації (44%), будівництво житла для тимчасового проживання (40%) та будівництво більшої кількості притулків (33%) (рис. 2.15).

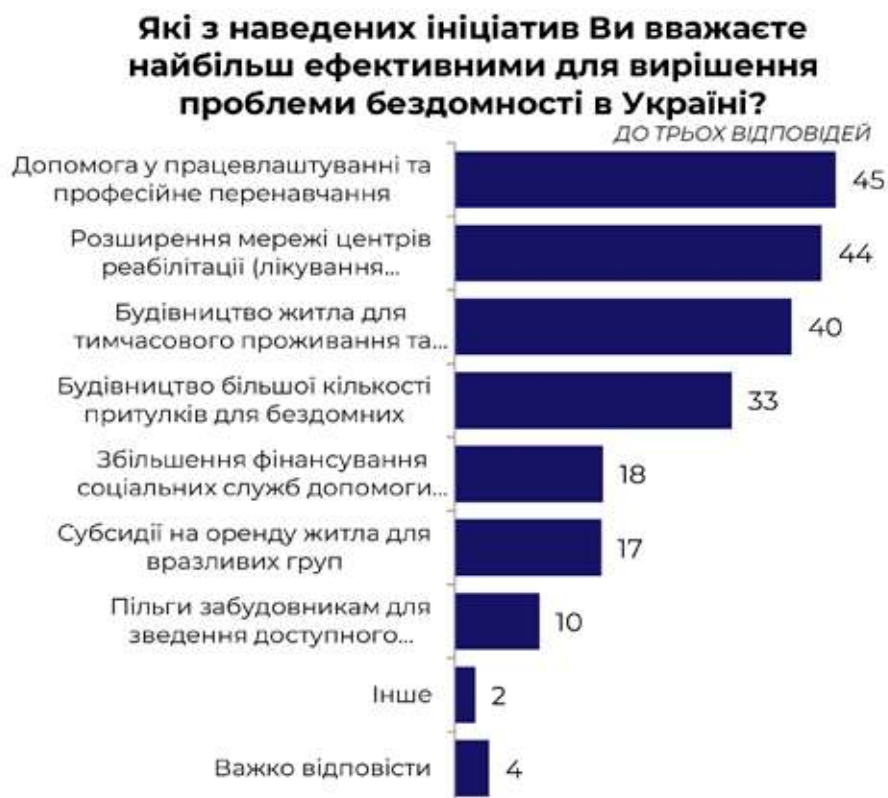

Рис. 2.15

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗДОМНОСТІ. РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Для розв'язання проблеми бездомності необхідне вироблення та запровадження довготривалої державної програми з подолання бездомності з урахуванням успішного міжнародного досвіду. Це передбачає наступні кроки:

- **Запровадження системи моніторингу та доказової бази** для прийняття рішень. Експерти наголошують, що ефективна державна програма має спиратися на систематично зібрані надійні дані, зокрема адміністративні реєстри, результати опитувань самих бездомних, експертні оцінки, а також на результати досліджень та релевантну аналітику. Лише за наявності доказової бази, поєднаної з довгостроковим плануванням і цільовим державним фінансуванням, стає можливим перехід від реактивного реагування («гасіння пожеж») до проактивних рішень і системних змін.
- **Створення реєстру бездомних осіб**, куди будуть інтегруватись дані Центрів обліку бездомних у громадах та дані громадських організацій, які працюють з бездомними. Такий реєстр забезпечить реальний облік бездомних в режимі реального часу.
- **Формування інтегрованої системи послуг**. Пропонується відійти від практики ізольованих проєктів і перейти до цілісної, стійкої системи підтримки бездомних. Це передбачає визначення стратегічних пріоритетів і видів послуг, що потребують першочергової підтримки, запровадження механізму державного фінансування. Замість фінансування утримання комунальних установ, держава в особі єдиного закупника може оплачувати чітко визначені пакети соціальних послуг, що дозволить розробити та кодифікувати чіткі стандарти їх надання, а також сформувати нормативно-правову базу, зокрема в частині будівництва і розподілу соціального житла.
- **Розширення інфраструктури соціальних послуг**. Необхідне збільшення мережі установ, які надають послуги бездомним, зокрема геріатричних закладів, закладів первинної медичної допомоги, а також установ, що надають паліативну допомогу.
- **Розвиток кадрового потенціалу**. Необхідна підготовка достатньої кількості соціальних працівників, які спеціалізуюватимуться на роботі з бездомними, у тому числі з їхнім індивідуальним супроводом.
- **Сприяння легальній зайнятості**. Держава має створити механізми гарантованого офіційного працевлаштування бездомних. Це дозволить зокрема подолати наслідки дискримінації, з якими вони стикаються в умовах тіньової зайнятості.
- **Забезпечення доступу до послуг незалежно від наявності документів**. Необхідно внести зміни до чинних нормативно-правових актів, які надавали б бездомним право отримувати соціальні та медичні послуги паралельно з процедурою відновлення документів, а не після її завершення.

Окрім цього, пропонується посилення спроможності місцевої влади та територіальних громад, які мають відігравати ключову роль у практичній реалізації політики щодо бездомності. До основних рекомендацій на цьому рівні належать такі:

- **Проведення регулярної оцінки потреб.** Громади мають систематично проводити якісні та кількісні дослідження потреб у соціальних послугах, без чого неможливе стратегічне планування та пріоритизація послуг. Наразі соціальна робота в багатьох громадах ведеться хаотично, без аналізу реальних потреб.
- **Муніципальне фінансування та цільові програми.** Громади мають виділяти ресурси на превентивну роботу, а також фінансувати конкретні соціальні ініціативи та забезпечувати діяльність центрів ресоціалізації.
- **Партнерство з громадськими організаціями.** Місцева влада має активно залучати НКО та волонтерські організації до надання послуг, зокрема надаючи їм приміщення на пільгових умовах і передаючи соціальне замовлення організаціям, які мають експертизу в роботі з бездомними.
- **Інституційна незалежність від волі керівництва.** Ефективність соціальної роботи на місцях не має залежати від особистої позиції керівника громади. Це потребує закріплення відповідних зобов'язань на рівні центрального законодавства та механізмів контролю за їх виконанням.

Забезпечення соціальним житлом є одним із ключових елементів системного вирішення бездомності. Тут доцільною є впровадження європейського принципу **«Спочатку житло» (Housing First)**, який дозволив скоротити рівень бездомності у багатьох країнах. Враховуючи український контекст та відсутність ринку соціального житла, це слід адаптувати до моделі, орієнтованої на забезпечення житлом **(housing-led)**. Водночас слід зауважити, що цей інструмент потребує комплексного підходу. Надання житла саме по собі не вирішує проблеми - воно має бути частиною ширшого комплексу заходів, що включає психологічний і соціальний супровід, сприяння працевлаштуванню та поетапну підготовку бездомної особи до самостійного життя. Житло без такого супроводу ризикує або перетворитися на систему, якою зловживатимуть, або просто відтермінувати повернення людини до попереднього стану.

Повна версія дослідження

